

ویندهانهوهی غهزهلی (الایا ایها الساقی...) له خه یالی شاعیرانی کورددا

رزگار جهباری
(که رکوک)

خواجه (شه مسه ددین محهمه د) حافزی شیرازی، ناسراو به لسان الغیب (۱۳۲۵-۱۳۸۸ز) به کیتکه له دهنگه هه ره دیاره کانی شیعی عیرفانی و سؤفیکه گه ری و ئه وینی لاهووتی له نیو ئه ده بیاتی فارسی و رۆژه لاتی ناوین و ته نانهت جیهانی شیدا، که چه ندین وینه و چه مک و دهسته واژه و گوزارشتی تازهی خستووته نیو شیعی عیرفانی فارسییه وه. به داهینانه جوانه کانی، ده کریت به هونه رمه ندی نه خشو نیگار سازی خانه قای شیعی عیرفانی و سؤفیزی فارسی دابنریت که (سه نایی) و (عه تتار) و... تاد، بنه مایان بۆ دارشت و (مه ولانا) و (سه عدی) و چه ندین شاعیری دیکه، دیواریان له سه ره هه لچنی.

به و پله و پایه روحی و ویزهیی و زانستییهی که هه بیووه، به رده و ام جیگای ریز و خوشه ویستی هه موو لایهک، به تاییه تی پاشایانی ئال موزه فهر و ته میووری بووه.

حافز خاوهن دیوانیکی شیعییه و پتر له ۵۰۰ غه زهل و ژماره یهک چامه و چوارینه له خۆده گریت، که (محهمه د گوله ندام) ی هاو ریتی خوی بۆی کۆکردوو وه ته وه. ئه م دیوانه خوشه ویست و دلپه سه ندی کۆمه لئی عاریفان و شاعیران و ئه دیبان و ئه ده ب دۆستان بووه. هه می شه

کۆرکۆبۆونه وه کانی حوجره و مزگه وت و ته کییه و خانه قاکان و ده ربار و دیوه خانی ده سه لاتداران و دانیشتنه ئه ده بییه کانی پی گهرم کراوه و رازا وه ته وه. ئه م دیوانه بۆ یه که م جار له سالی ۱۷۹۱ له لایه ن پایوکی بیانی به ناوی (ئاب جان) هه وه، له (که لکه ته) به سه ره پهرشتی (ئه بو تالیب خان) که ئه دیبیتی هیندی بوو، چاپ کراوه. له ئه م رۆشدا، سالانه داموده زگا چاپه مه نی و بلاوکاره کانی ئیران، به چه ندین دیزاینی جیا وازه وه له قه باره و خوشنووسی و نه خشو نیگاردا چاپی ده که نه وه و ده یخه نه وه به ره دیدی شه بیدایانی حافز. له ره فه دا هاوشانی قورئانی پیروژ له زۆربه ی مالانی ئیرانیدا ده بینریت، ته نانهت هینده پیروژ ته ماشای کراوه، که خه لکی بۆ دلنیا بوون له جیه جی کردنی کار و پرۆژه یه کی گرینگ، یان بۆ دۆزینه وه ی شتیکی نادیاردا، په نای بر دووه ته به ره و فالی پی گرتوو ته وه. هه ره له م سۆنگه یه وه به (فالنامه ی حافز) یش ناسراوه، ئه مه ش چه ندین حیکایه تی سه یر و سه رنجرا کیشی به دوادا هاتوو ه. یه کیتک له حیکایه ته کان به م جوړه یه: رۆژیک که ریم خانی زه ند سه ردانی مه زاری حافز ده کات، به هه لی ده زانیت فالیک بگریته وه بۆ ئاکامی ئه و هپرشه ی ماوه یهک به خه یالیدا دیت و ده چیت، که مه به ستی بوو،

فالتی وهسقولحال باوهره په رتیم
 مونسب به حال جهستهی خهستهی ویم
 حافظ تو که فالن په رتیم ناوهردی
 مونسب به حال دل روشن کهردی
 ههر شهو جه ناسمان قهبرت پر نور بو
 دیدهی بهد جه شاخ نه باتت دور بو

شيعره کانی حافظ له ميټره جيگای بايه خي
 پژهه لاتناسان و روشن بيرانی بيانی بووه. گوتی
 ئەلمانی ۱۷۴۹-۱۸۳۲ ز خویندنه وه و لیکدانه وهی
 له سهر ئەنجام داوه، تاكو خویندنه رانی ئەلمانی بی بهش
 نه بن له تاموچیتزی شيعره کان و نهیئی و جوانی خه یاله
 بهر فراوانه که ی حافظ. نیتشه و ئینگلس په سنیان کردووه
 و تاگور خوی به قوتابی ئەو زانیوه و سهردانی
 نارامگاکه ی کردووه. بو ۳۰ زمانی زیندوو تهر جوومه
 کراوه. خاتوو (گرترو دیل) باشتیرین وهر گیترانی زمانی
 ئینگلیزی بو کردووه. له لایه ن د. ئیبراهیم ئەمین ه وه
 تهر جوومه ی عه ره بيش کراوه. سه بارهت به روشن بيرانی
 کورد، شاعیران و عاریفان و خویندنه وارانی کورد زمان،
 ویرای هاوړه گه زی، بهو پییه ی به درتیرایی میټوو
 هاوسیتی فارس بوونه، له میټره ناشنای ئەده بیاتی
 فارسین، به تاییه تی به شيعره کانی حافظ و داهیتانه
 هونه ریه کانی زور سهر سام بوونه، بۆه ئەم سهر سامیه
 کاری تیکردوون و لای ژماره یه که له شاعیره مه زنه کانی
 کورد مایه ی هه وین و سرووشی داهیتانی شيعری بووه.
 مه لا و فهقی و قوتابیان حو جره کان و قوتابخانه
 نایینییه کانی کوردستان له پال وانه نایینییه کاندای که به
 گشتی به زمانی عه ره بی بوونه، هاوکات له گه ل چه ند
 شاعیرتکی دیکه وه کو شیخی سه عدی، خه ریکی راقه و
 لیکدانه وه و له بهر کردنی شيعره کانی بوونه، هه روه ها
 شیخ و سؤفی و مورید و پیرانی تهر بیهت له ته کیه و
 خانه قاکاندا زه مزه مه یان پت کردووه. شاعیرانیش که له و
 دوو تویتزه وه هه لده قوولان، زیاتر بايه خیای پت داوه و
 سرووشیان لیتوهر گرتووه، ئەمه ش له دوو توپی
 دیوانه کانیاندا رهنگی داوه ته وه. پینج خشته کی و چوار
 خشته کیان له سهر نووسیوه ته وه، یان تیهه لکیشیان
 کردووه، زور جاریش و اتا و چه مک و وینه و فیگه ر و
 گوزارشتیان لیت وهر گرتووه. هیتنه حافظیان لا مه زن بووه،
 هه ر کاتی ویستبیتیان شاعیریتی و پله ی شاعیریتی

حافظ

بو سهر به کیتک له شاره کانی ده ور بهر ئەنجامی بدات.
 به لام دوو دلی و دور دۆنگی بهرۆکی بهر نه ده دا، تاكو
 دیوانه که ی کردووه و سهره تای غه زه له که بهم دپیره ده ست
 پیده کات:

**ساقی به نور باده بر افروز جام ما
 مطرب بگو که کار جهان شد به کام ما**

واته: مه یگیتر به روشنایی شهراب هه لیکه به رداخی
 ئیمه... به زم ساز بچره که کاری جیهان به گوتیره ی به ختی
 ئیمه بوو.

ده گیتر نه وه که که ریم خان له و دوو دلییه رزگاری ده بیت
 و پاش چه ند رۆژتیک زور به ئاسانی توانی ئەو شاره
 بخاته ژیر رکیتفی خو یه وه. شاعیری هه ست ناسکی
 کوردیش، بیسارانی بهم جوړه په نا ده باته بهر حافظ و
 فالنامه که ی و داوای فالتی لیت ده کات، پاش ئەوه ی به و
 فاله دلی روشن ده بیت ه وه، نزای بو ده کات:

حافظ باجهتی شاخ نه باتت

**به نوشیدهی نوش جورعهی مه ماتت
 به ته مای گولگه شت سه ر موه للات
 به ناو روکنا باد سه ر چه شمه ی حه یات
 به لسان الغیب سینه ی پر جه دور
 سینه ی پر جه دور به حر مه عنا پور**

خویان، یان شاعیریکی دیکه دهریخه و هه‌سه‌نگین ، لیکچوون و به‌راوردیان له‌گه‌ل حافزدا کردووه. وهک مه‌لای جزیری ده‌لیت:

ژ حافز قوتبی شیرازی (مه‌لا) فه‌م ئه‌ر بکی پازی

ب ناوازی نه‌ی و سازۆ بی بی چه‌رختی په‌روازی

(مه‌حوی)ش به‌ناحه‌زانی ده‌لیت:

بلی به‌ئه‌هلی چه‌سه‌د (مه‌حویا) وه‌کو (حافز)

قبول خاطر لطف سخن خدا داد است

حاجی قادری کۆبی ده‌لیت:

(نالی)ی و خاکی به‌به (حاجی) و کۆبه به‌مه‌سه‌ل

هه‌روه‌کو (حافز) و شیرازه (که‌لیم) و هه‌مه‌دان

مه‌لا په‌نجووریش له‌نامه‌شیراییه‌کدا بۆ وه‌لی دیوانه‌ی دۆست و هاوړیتی خۆی به‌م جۆره‌ په‌سنی ده‌کات:

(سه‌عدی) سوخه‌ن دان به‌حر مه‌عانی

(حافز) شیراز (سائب) سانی

وه‌ک ده‌بینین چۆن ئه‌م شاعیرانه‌ پله و توانایی شاعیریته‌ی خۆیان و ئه‌وانی دی به‌به‌راورد له‌گه‌ل حافزدا ده‌خه‌نه‌ روو؟ بی گومان ئه‌مه‌ نیشانه‌ی ئوستادی حافزه‌، لای شاعیرانی کورد.

له‌و شاعیره‌ کوردانه‌ی که‌ دیوانه‌که‌یانیان جیتیگی وینه‌دانه‌وه‌ی غه‌زه‌له‌کانی حافز بووه‌، ده‌توانین ئاماژه‌ بۆ چه‌ند که‌سیتیکیان بکه‌ین له‌وانه‌ش: (مه‌لای جزیری، سالم، ئه‌حه‌مه‌دی کۆر، مه‌حوی، مه‌لا په‌نجووری زه‌نگه‌: پینج خسته‌کیه‌ک به‌زاراوه‌ی سوژانی، ئه‌م هه‌وله‌ش زۆر گرینگه‌، چونکه‌ ده‌که‌ویته‌ پینش نالی و شاعیرانی دیکه‌ی بابان، شیخ نوره‌دین بریفکاتی، میهری مزووری ئامیدی، شیخ په‌زا، ناری، حاجی قادری کۆبی، گروسی، وه‌داعی: شاعیریکی کلاسیکی کرمانجی ژووورو، ئه‌سیری، قانبع: پینج تیه‌ه‌لکیتی هه‌یه‌، مه‌لا وه‌سمان: کوچکه‌ی چواره‌می بابان، ئیمامی، ئه‌فخه‌می، حیشمه‌ت: شاعیریکی نه‌ناسراو، و...تاد)، هه‌روه‌ها که‌شکۆل نووسانی کورد بایه‌خیکی باشیان به‌کۆکردنه‌وه‌ و نووسینه‌وه‌ی شیعه‌رکانی حافز داوه‌، که‌ له‌سه‌ر شیبوه‌ی به‌باز له‌که‌شکۆلدا تۆماریان کردووه‌. لیته‌دا ده‌توانین ناوی هه‌ندی له‌و که‌شکۆلانه‌ بنووسین که‌ مامۆستا مه‌مه‌د عه‌لی قه‌ره‌داعی له‌کتیبه‌کانی خۆیدا به‌خوینه‌رانی ناساندوون، له‌و که‌شکۆلانه‌ش: (که‌شکۆلیکی شیعی کرمانجی ژووورو، که‌شکۆلی

حاجی موراد، مه‌ولانا چه‌مه‌زه‌، مه‌لا عه‌بدوڵلا مه‌ریوانی، مه‌مه‌د مه‌سیحا، جزیری، عه‌بدولقادر، مه‌لا ئه‌حه‌مه‌دی ده‌ککه‌، سه‌ید مه‌مه‌د)، هه‌روه‌ها لیته‌ و له‌وی چه‌ند شاعیریکی کورد، له‌هه‌لبه‌ستیکدا لیستیکیان بۆ ناوی شاعیران کردووه‌ته‌وه‌. بۆ نمونه‌ میرزا خه‌لیلی منه‌ور، له‌ ده‌فته‌ریکدا که‌ لیستی ناوی ۳۷ شاعیری کورد و فارس ریز ده‌کات و به‌و جۆره‌ ئاماژه‌ به‌ ناوی حافز ده‌کات:

(زه‌ن شا)ی ئیران (مه‌لا ئه‌حه‌مه‌د کۆر)

(شیخ سه‌عدی) شیراز (حافز) مه‌شه‌ووری

شاعیران و رۆشنبیرانی کورد ته‌نیا به‌وه‌نده‌وه‌ پانه‌وه‌ستان، به‌لکو لیته‌ و له‌وی کاری وهرگێرانی و پاقه‌ و لیکدانه‌وه‌ی جیاوازیان بۆ کردووه‌. یه‌کیکی وه‌ک موشفیق زه‌نگه‌ کرماشانی (۱۲۳۷-؟- کۆچی) پاقه‌یه‌کی له‌سه‌ر نووسیه‌ که‌ جیتیگی په‌سه‌ندی رۆشنبیرانی ئه‌و سه‌رده‌مه‌ بووه‌، هه‌روه‌ها مامۆستا عه‌باسی حه‌قیقی (۱۹۰۲-۱۹۹۶ز) که‌ شاعیریکی رۆژه‌لانی کوردستانه‌ (۱۰۰) غه‌زه‌ل وه‌ک گۆلبژیتریک له‌ دیوانه‌که‌ی حافزی به‌ ناوی (شه‌ونم) به‌ شیعه‌وه‌ی وهرگێراوه‌ بۆ سه‌ر زمانی کوردی. مامۆستا د. ئه‌مین موتابچی ۳۶ غه‌زه‌لی تیه‌ه‌لکیتی کردووه‌ و له‌ نامیلکه‌یه‌کدا چاپی کردووه‌. رۆژنامه‌نووس (سلیمان چیره‌) یه‌ک یه‌ک له‌ شیعه‌رکانی وهرده‌گێرا و له‌ وهرزنامه‌ی گزینگ چاپی سوید، هه‌روه‌ها له‌ سایته‌که‌ی خۆی بلاوی ده‌کرده‌وه‌. ناسری حیسامی کاری وهرگێرانی له‌سه‌ر کردووه‌. مامۆستا مه‌مه‌د مه‌مه‌د ئه‌مین (ساری) ۸۷ غه‌زه‌لی وه‌ک گۆلبژیتریک لێ وهرگێراوه‌ و بلاوی کردووه‌ته‌وه‌، به‌لام یه‌کیکی له‌ هه‌وله‌ باشه‌کان، کاره‌ نایابه‌که‌ی مامۆستای به‌هه‌شتی ئه‌که‌رم عه‌نه‌بی بوو که‌ تا راده‌یه‌ک پاقه‌یه‌کی هه‌مه‌لایه‌نه‌ی بۆ به‌شیکی هه‌ره‌ زۆری دیوانه‌که‌ کردووه‌ و له‌ سێ به‌رگدا به‌ ناوی (مه‌حه‌رمی راز) بلاوی کردووه‌ته‌وه‌، که‌ مه‌خابن مه‌رگ مه‌ودای نه‌دا ئه‌و پرۆژه‌یه‌ ته‌واو بکات. شایانی باسه‌ چی له‌ پابردوو و چی له‌ ئه‌م پرۆژا ریساله‌ ئه‌ده‌بی و عیرفانییه‌کان له‌ پاقه‌ی شیعه‌ردا به‌ نمونه‌ی شیعی حافز رازاوه‌ته‌وه‌ و به‌لگه‌کاریی تیدا کراوه‌. بۆ نمونه‌ مه‌لا جه‌رجیسی کوری مه‌مه‌دی ئه‌ربیلی له‌ دووتوی ریساله‌ی فه‌حیه‌دا که‌ پاقه‌ی غه‌زه‌لیکی مه‌لای جزیرییه‌، بۆ ده‌وله‌مه‌ند کردن و پشت راست کردنه‌وه‌ و

به‌لگه‌کاری راوبوچوونه‌کانی، گه‌لج دپیری له دیوانه‌که‌ی حافظ هیناوه‌ته‌وه، هه‌روه‌ها له ژبانی مؤدیرنی ته‌م‌رؤشدا، به‌گشتی حافظ پیشکی شییری به‌رکه‌وتووه، له توژیینه‌وه‌ی زانستی و نامه‌ی ماستهر و دکتوراکاندا، به‌تایبه‌تی له نه‌ده‌بی به‌راورد‌کاریدا.

لیره‌دا ئیمه له چند دپیریکدا ناتوانین جی په‌نجه‌ی حافظ له شیعی کلاسیکی کوردیدا دیاری بکه‌ین، چونکه زۆر به‌رفراوانه، بۆیه ویستمان ته‌نیا له کلاوژونه‌ی غه‌زله‌ی (الا یا ایها الساقی...) باس له‌و تیشکه بکه‌ین، که چووه‌ته‌نیو خه‌یالی داهینه‌رانه‌ی شاعیرانی کورده‌وه.

به‌رله‌وه‌ی بیینه‌سه‌ر باسی وینه‌دانه‌وه‌ی ئه‌م غه‌زله‌ی، ده‌بیته‌ ناماژه‌ به‌وه بکه‌ین که وه‌نه‌بیته‌ ته‌نیا شاعیرانی کورد بایه‌خیان پی‌دایته، به‌لکو شاعیرانی فارسیش به‌هره‌یان لی‌وه‌رگرتووه. له‌وانه شیخی ناوداری نه‌قشبه‌ندی واته مه‌ولانا جامی (۸۱۷-۸۹۸ کۆچی مانگی) سرووشی شیعیکی لی‌وه‌رده‌گریت و ده‌لیته:

شراب لعل باشد قوت جانها قوت دلها

الا یا ایها الساقی ادر کاسا و ناولها

له‌هاوچه‌رخه‌کانیشدا، ئایه‌توللا خومه‌ینی که دیوانه شیعیکی له‌پاش به‌جی‌ماوه، له‌یه‌کیتک له‌غه‌زله‌کانیدا جی‌پیتی حافظ هه‌لده‌گریت و ده‌لیته:

الا یا ایها الساقی برون بر حسرت دلها

که جامت حل نماید یکسره اسرار مشکلها

ئه‌م غه‌زله‌ی حافظ سه‌وت دپیره و به‌پیتی ریزه‌ندی پیته‌کانی ته‌بجهدی بۆ سه‌روا که دیوانه‌که‌ی له‌سه‌ر ریتک خراوه، ده‌که‌ویته‌ سه‌ره‌تای به‌شی «غه‌زلیات» به‌وه و کیشه‌که‌ی له‌سه‌ر به‌حری هه‌زه‌جی هه‌شتی ته‌واوه (مفاعیلن مفاعیلن مفاعیلن مفاعیلن) و ته‌مه‌ش غه‌زله‌که‌یه:

الا یا ایها الساقی ادر کاسا و ناولها

که عشق آسان نمود اول ولی افتاد مشکلها

به بوی ناهه کاخر صبا زان طره بگشاید

ز تاب جعد مشکینش چه خون افتاد در دلها

مرا در منزل جانان چه آمن عیش چون هر دم

جرس فریاد میدارد که بر بندید محملها

شب تاریک و بیم موج و گردابی چنین هایل

کجا دانند حال ما سبکباران ساحلها

همه کارم ز خود کامی به بد نامی کشید اخر نهان کی ماند آن رازی که زو سازند محفلها حضوری گر همی خواهی ازو غائب مشو حافظ متی ما تلق من تهوی دع الدنيا و اهلها

خه‌متی لاهووری (خاوه‌نی لیکدانه‌وه‌ی عیرفانی غه‌زه‌لیاتی حافظ) ئه‌م نیوه دپیره به‌هی شاعیری گه‌وره‌ی عه‌ره‌ب (لبید: لوبید) ده‌زانیت، به‌لام مامۆستا محمه‌ده‌ئه‌فهن‌دی (سو‌دی بۆسنه‌بی) که لیکدانه‌وه‌یه‌کی زمانه‌وانی و ته‌ده‌بیانه‌ی تورکی بۆ غه‌زه‌له‌کانی حافظ کردووه، ده‌لیته: نیوه دپیری یه‌که‌می ئه‌م غه‌زه‌له، هی یه‌زیدی کوری مو‌عاویه‌ی ته‌مه‌وییه (۶۴۶-۶۸۳ز) و له‌بنه‌رده‌تا به‌م شیوه‌یه‌ به‌وه:

انا السموم ما عندی بتریاق و لا راقی

ادر کاسا و ناولها الا یا ایها الساقی

به‌وته‌ی موته‌هه‌ری له‌موحازره‌کانی خۆیدا له‌سه‌ر حافظ: یه‌زید یه‌که‌مین شاعیری عه‌ره‌به‌که له‌پاش هاتنی ئایینی ئیسلام، وه‌ک شاعیرانی سه‌رده‌می جاهیلی شیعی به‌سه‌ر مه‌ی و شه‌راب و رابواردن و خۆشی ئه‌م دنیا‌یه هه‌لداوه و قسه‌ی هه‌رزهبی و بی‌باکانه‌ی گوتووه و پرووی له‌کۆری مه‌ی و گۆرانی و خۆشگۆزهرانی گیتییانه کردووه و چه‌شنی ته‌پیکۆریسته‌کان جه‌وه‌ه‌ری بوون و ژبانی گه‌راندووه‌ته‌وه بۆ چیتژی جه‌سته‌یی، به‌مه‌ش یه‌زید بووه‌ته‌ خاوه‌ن ریتچکه‌یه‌کی تایبه‌ت به‌خۆی له‌شیعی عه‌ره‌بیدا که یه‌زیدگه‌ری پی‌ده‌لین.

سه‌بارته به‌م وتانه موته‌هه‌ری زۆر به‌لگه‌ی شیعی له‌دیوانه‌که‌ی یه‌زیده‌وه به‌ده‌سته‌وه ده‌دات، که باسی ئیره‌نییه. شیایو باسه یه‌زید دیوانه شیعیکی له‌پاش به‌جی ماوه که رووناکی چاپی پی‌گه‌یشتووه، سه‌بارته به‌م تاک دپیره (عه‌للامه‌قه‌زویی) و (دکتۆر غه‌نی) به‌هی یه‌زیدی نازان. هه‌ر وه‌ها مامۆستا (مینه‌وی) له‌په‌راویزی دیوانی حافظا نووسیویه‌تی: ئه‌میر خوسره‌وی ده‌هله‌وی (له‌سالی ۷۲۵ کۆچی مانگیدا - ۱۳۸۸زایینی - مردووه و ده‌کاته‌سالی له‌دایک بوونی حافظ) ئه‌م نیودپیره له‌شیعیکی خۆیدا هیناوه‌ته‌وه، نیودپیره‌که‌ش ته‌ویه که ئیمه له‌سه‌ر زاری مامۆستا سه‌ید تاهیری هاشمییه‌وه له‌سه‌ره‌وه دامانه پال مه‌ولانا جامی. هه‌لبه‌ته هاشمی هه‌موو غه‌زه‌له‌که‌ی له‌کتیبه‌که‌ی خۆیدا هیناوه‌ته‌وه. به‌هه‌ر حال هی ده‌هله‌وی بیته، یان جامی

هیچ له مهسه له که ناگۆریت، چونکه مینهوی ئهوهی به کالای نه کردوو تهوه که تاک دیره عه ره بییه که هی خودی دههله و بییه، یان نا؟ که واته ئه گهر غه زه له که هی ئه ویش بیت، دوور نییه تاک دیره عه ره بییه که هی تیهه لکیش کرد بیت، ههروه ها دکتور (هروی) له شه رحه که هی خودی بو دیوانه که هی حافظ ده لیت: ئه م تاک دیره له دیوانه چاپکراوه که هی یه زیددا بهرچاو نه که وتوو که هه م شیعره کانی خوئی و هه م ئه و شیعرا نه ی دراونه ته پالی، له خوئی ده گریت، به لام له گه ل ئه وه شدا هه ر وا باوه که هی یه زیده و نمونه بو ئه مه ش:

(ئه هلی شیرازی) پاساوی بو ئه م تیهه لکیشه ی حافظ هیناوه ته وه، به پارچه شیعریک که زیاتر بوئی مه زه به گه ری لی دیت له و گۆره ی فتوا ده خاته سه ر زاری حافظ و ده لیت:

خواجه حافظ را شبی دیدم به خواب

گفتم ای در دانش بی همال

از چه بستی بر خود این شعر یزید

با وجود این همه فضل و کمال

گفت واقف نیستی زین مسئله

مال کافر هست بر مؤمن حلال

واته: «شه ویک خواجه حافظم له خه وندا دیت، گوتم: ئه ی ئه و که سه ی له زانستدا بی هاوتای، له بهر چی، به و هه موو فهزل و که ماله وه که تو هه ته ئه م شیعره ی یه زیدت له خو به ستوو، گوئی: له م پرسه تینا گه یه که مال و سامانی بیباوه ران بو باوه رداران هه لاله.»

له لایه کی دیکه وه «کاتبی نه شیشا بووری» ئه م قسه یه ره ت ده کاته وه و به شیوازیک دیکه ره خه ی له حافظ گرتوو و ده لیت:

عجب در حیرتم از خواجه حافظ

به نوعی کش خرد زان عاجز اید

چه حکمت دید در شعر یزید او

که در دیوان نخست از وی سراید

اگر چه مال کافر بر مسلمان

حلال است و در او قبلی نشاید

ولی از شیر عیبی بس عزیزم است

که لقمه از دهان سگ ریاید

واته: «سه رم سورما وه له خواجه حافظ، به جو ریک که هه ر لیتی دوش داده میتنی، چی حیکمه تیکی بینی له

شیعری یه زیددا، که له دیوانه که بیدا، سه ره تا له وه وه ده هونیه ته وه، ئه گه رچی سامانی بی باوه ران بو موسلمان هه لاله... به لام بو شیر زور شووره بییه که پاروو له ده می سه گ پرفینتی...»

وهک ئاشکرایه ئه مانه له روانگی مه زه به گه رییه وه ده رواننه مه سه له که، تا له روانگی به کی ئه ده بی و زانستییه وه، به لام هه ر له سونگی ئه م دیره شیعره وه، هه ندی له تویره ران له و باوه رده دان که حافظ له شیعردا خه ریکی یه زیدگه ری بووه، نه ک سو فیکه ری و جیهانی روحانی و ئه وینی لاهوتی. دوا شت له سه ر ئه م پرسه که هه ز ده که م ئامازه ی بی بکه م، ئه وه یه که ئه م تاک دیره ئه گه ر هی یه زیدیش نه بیت، هی لویه دیدیش نییه وه ک لاهووری ده لیت، چونکه من به خو م سه رتاسه ری دیوانی لویه دیدم پشکنی، به لام به هه یج جو ری بهرچاوم نه که وت.

لیهروه ده چینه سه ر ده نگدانه وه و وینه دانه وه ی غه زه له که له لای شاعیرانی کورد. باسه که مان وه نه بیت تویره نه وه، یان لیکۆلینه وه یه کی زانستی ئه کادیی بیت، به لکو زیاتر ببیلۆگرافیا ی ئه م غه زه له یه له لای شاعیران و نووسه رانی کورد و زیاتر کاریککی ئینسکلۆپیدیاییه، چونکه ده نگدانه وه و زایه له ی ئه م غه زه له لای ژماره یه ک شاعیری کورد ده بینریت. ئیمه لیته دا به پیتی پرزه ندی میژوویی ئامازه یان پیده که یین، به لام له بهر ئه وه ی باسه که زور درێژ نه بیته وه، هه ول ده ده یین ته نیا کو پله کانی سه ره تا و کو تایی بخره یه بهرچاوم.

*** شیخ نه محمد جزیری (۱۵۶۷-۱۶۴۰ز):**

رهنگه یه که م زایه له ی ئه م غه زه له له لای مه لای جزیری بهرچاوم بکه ویت، چونکه نمونه ی کۆنتر له ومان له بهر ده ستدا نییه. مه لای جزیری چوارخشته کییه کی له سه ر نووسیه که ژماره یان هه شت چوارخشته کییه و به م شیویه ده ست پیده کات:

نه وایا موترب و چهنگی فهغان ناقتیه خه رچه نگنی

وه ره ساقی هه تا کهنگی نه شوین دل ژئی ژهنگنی

حه یاتا دل مه یا باقی بنوشین دا ب موشتاق

«الا یا ایها الساقی ادر کاسا و ناولها»

مه لای جزیری له سه ر دیری یه که م، دوو چوار خشته کی دارشستوو. ئه وانی دیکه ی له سه ر نیوه دیری دووه دارشستوو. دیری یه که م یه ک سه روایان هه یه و له

ناوه‌پراستیشدا به هه‌مان سه‌رواوه پشوو هه‌یه، که‌چی نیوه‌دیری سییه‌م له‌سه‌ر پشوو نیوه‌دیری چواره‌م سه‌روای بو‌داناوه و پشوو‌که‌شی هه‌مان سه‌روای هه‌یه. ده‌توانین بلتین مه‌لای جزیری، فۆرمیتیکی زۆر جوانی مۆزاییکی به شیعره‌که به‌خشبووه و له هه‌ندی دتیریشدا هه‌ست ده‌که‌ین په‌یفه‌کانی حافزی ته‌رجوووه کردوووه. به‌گشتی له چوارخشته‌کی سییه‌م و چواره‌م و پینجه‌مدا دیری سییه‌می به‌زمانی فارسی داریشتوووه و سه‌رواکانیان له‌سه‌ر پشوو نیوه‌پراستی دیری چواره‌م داناوه، که‌هی حافزه و تیه‌ه‌ل‌کیشی کردوووه. دیری سییه‌می له چوارخشته‌کی کۆتاییدا به‌زمانی عه‌ره‌بی داریشتوووه. به‌م جۆره‌ کاریکی ره‌نگینی به‌ره‌م هه‌ناوه که‌چیتژیکی زۆر به‌خوتنه‌ر ده‌به‌خشیت.

سه‌بارت به‌ ناوه‌پۆک هه‌مان ته‌و بوچوونه جی‌ا‌وا‌زانه‌ی له‌سه‌ره که‌ حافز ده‌گریته‌وه. هه‌ندی پتیا‌ن‌وايه و اتایه‌کی ته‌وینی مه‌جازی هه‌یه و ته‌و چه‌مک و گوزارشته‌نانه‌ی به‌کاری هه‌ناون، هه‌چ نه‌تییه‌کی تیدا نییه و سیمبۆل و ئاماره‌یه‌کی مه‌عنه‌وی له‌خۆناگرن، به‌لام وه‌ک له سه‌رتاسه‌ری دیوانه‌که‌دا ئاشکرایه، که‌ مه‌لای جزیری نه‌ک ته‌نیا خه‌ریکی به‌ها و فیترکاری و تیورییه‌کانی ته‌سه‌وف و عیرفانی بووه وه‌ک زات، ته‌نانه‌ت ویستوو‌یه‌تی عیرفان بکاته به‌نامه و کولتووری رۆژانه‌ی ژبانی ده‌ورو به‌ریشی. وه‌ک به‌لگه ده‌توانین بلتین کارکردنی جزیری له شتواری عیراقی و کاربگه‌رییه تاییه‌تییه‌که‌شی به‌ دوو نوته‌ری خاوه‌ن ده‌نگی ته‌م شتوازه، واته حافز و سه‌عدی و بابه‌تی سه‌ره‌کی شتواری عیراقی که‌ ته‌سه‌وف و عیرفانه، جزیری ده‌خاته ریزی سۆفی و عاریفه‌کانه‌وه، بو‌یه له‌و باره‌وه مشتومری زۆر هه‌لناگری.

* گه‌روسی (۱۵۹۶-؟):

گه‌روسی یه‌کیکه له شاعیره دیاره‌کانی گۆرانزمان، که له سه‌رده‌می شاعه‌باسی گه‌وره و هه‌لۆخانی والی کوردستان (سنه) ژیاوه. ژبانی ته‌و هاوکاته به سه‌ره‌تاکانی سه‌ده‌ی یازده‌می کۆچی مانگی. له ده‌ورو به‌ری سالی ۱۵۹۶ بو ۱۵۹۷ز له دایک بووه. هۆنراوه‌یه‌کی (ملمع) تیه‌ه‌ل‌کیشی له‌سه‌ر غه‌زه‌له‌که‌ی حافز هه‌یه. مامۆستا (محبیه‌ددین سالیحی) ده‌لایت: له کتیب‌خانه‌ی بنه‌ماله‌ی ئیمه‌دا، ته‌و شیعره میترووی

۱۱۱۳ کۆچی مانگی (به‌رانبه‌ر به ۱۶۹۹ز) له‌سه‌ره. دیری یه‌که‌می شیعره‌که به‌م جۆره ده‌ست پی ده‌کات:
**جه عشق و دهرد دورینان ورونم سۆچیا و گریا
 الا یا ایها الساقی ادر کاسا و ناولها**
 له کۆتاییشدا ده‌لایت:

«گروسی» ناره‌زویش هه‌ن ته‌گه‌ر ئید بوو مراد و دل متی ما تلق من ته‌ری دع الدنیا و اهملها

شایانی باسه ته‌م شیعره یه‌کیکه له‌و شیعره ده‌گمه‌نانه‌ی شیعری گۆرانی (هه‌ورامی) که له‌سه‌ر کیشی عه‌رووی عه‌ره‌بی هۆنراوه‌ته‌وه، چونکه شیعری گۆرانی به‌درتیا‌یی میتروو له‌سه‌ر کیشی په‌نجه (کیشی خۆمالی که ده‌برگه‌یه) هۆنراوه‌ته‌وه. هه‌ر له ته‌ده‌بیاتی یارسان و شیعره‌کانی مه‌لای په‌ریشان و داستانه شیعرییه‌کان و شانامه‌ی کوردی تا‌کو دوا نوته‌ری هه‌ره دیاریان مه‌وله‌وی له‌سه‌ر ته‌و کیشه رۆیشتوون. جگه له چه‌ند شاعیری‌ک نه‌بی که شیعریان له‌سه‌ر کیشی عه‌رووی عه‌ره‌بی نووسیوه. ته‌م حاله‌ته ده‌گمه‌نه‌ش ئاشکرایه که تیه‌ه‌ل‌کیشی کردن له‌م شیعره‌دا وای کردوووه، شاعیر ناچار بکات، له کیشی خۆمالی لا بدات.

* شتخ نه‌حمه‌دی کۆر (؟-۱۸۳۳ز):

ته‌م شاعیره‌مان به شتیه‌زاری موکریانی پیتنج خشته‌کییه‌کی نایابی له‌سه‌ر نووسیوه که به‌م جۆره ده‌ست پی ده‌کات:

**شهو و رۆژ بی قه‌رارم ته‌ز له عیشقی رووی نه‌و گولها
 ده‌که‌م ته‌ی چۆل و به‌ید و به‌ر به‌ نالین شیهی بولبولها
 له قه‌یدی زولفی تو ته‌یمن نییه مه‌جنون و عاقلها
 الا یا ایها الساقی ادر کاسا و ناولها
 که عشق آسان نمود اول ولی افتاد مشکلها**
 له کۆتاییشدا ده‌لایت:

**ته‌لا ته‌ی (ته‌حمه‌دی کۆر)ی زه‌لیل و خه‌سته ته‌ن عاجز
 له داخ و حه‌سه‌رتی جانان مه‌لول و مات و گه‌ردن کز
 دلته چون خانه‌ی زه‌نبور عه‌قاریان له‌سه‌ر ناچز
 حضوری گر همی خواهی ازو غائب مشو حافز
 متی ما تلق من ته‌ری دع الدنیا و اهملها**
 وه‌ک دیاره ته‌حمه‌دی کۆر، بو‌رێک‌خستنی سه‌رواکان ناچار بووه له سه‌روا کوردیه‌کانیشدا نیشانه‌ی کۆی فارسی به‌کار به‌نییت، هه‌روه‌ها ته‌وه‌ی جیگای باسه، له

رووی ناوهرۆکهوه شیعرهکه له واتا غیرفانییهکهی دوور کهوتووتهوه و واتایهکی تهواو نایینی پێ دهبهخشیت، که شاعیر له کۆپلهکانی دیکهدا به روونی وهسفی پێغه مبهر (د.خ) دهکات.

* سالم (۱۸۰۰-۱۸۶۶ز):

یهکیکه له شاعیرهکانی سێ کوچکهی بابان و دامهزرتنه رانی ئهو بزواته ئهدهبییه که به (حافز) ی کورد ناسراوه، ئهم غهزلهی تیهه لکیش کردووه و لهسه رهتاوه دهلیت:

به دهل کهن با به نه شنه می میحنه تی دنیا

الا یا ایها الساقی ادر کاسا و ناولها

له کۆتاییشدا دهلیت:

ویسالی دلبری (سالم) موعه زم تر له هه مه طلب

متی ما تلق من تهوی دع الدنيا و اهلها

کارکردن لهسه ر شیعیری حافز و ئهم غهزله، ئهوه دهگه بهنج، نوینه رانی شیعیری بزواتی بابان که زاراوهی کرمانجی خواروویان کرد به زمانی نووسین و ئهدهبیات که پاشتر و له سهدهی بیسته مدا بووه زمانی دهسه لات و بلاوکردنهوه و پرۆگرامی خویندن و... تاد، لهگه له ئه نوێگه ربیه دا نه یان تانویه له ژێر کاریگه ری حافز ده ریا ز بن، له کاتی کدا هاوسه رده می ئه وان و که می دواتر، شیعیری فارسی له میژ بوو مه ودای له شیعیری حافز و ئه وشیتوازه وه رگرتیوو. ئه وان خه ریک بوون له شیعیری نازاد نزیک و نزیکتر ده بوونه وه.

* حاجی قادری کۆبی (۱۸۱۶-۱۸۹۷ز):

حاجی له غهزله لیکه تهر و ناسکدا سرووشی له حافز وه رگرتوووه. له م شیعه رهیدا له ناوه راستی دیره کان به دواوه، ئوستادانه غهزله کهی تیهه لکیش کردووه و زۆریش شاعیرانه واتاکانی لهگه له یه کدا گونجان دووه. له سه ره تادا دهلیت:

ده خیلتم بزم و ره ساقی «ادر کاسا و ناولها»

غم و غوسه می دلتم کم بوو «ولی افتاد مشکلها»

له دوا دیریشدا دهلیت:

ئه گه ر موخلیسی عیشقی «ازو غائب مشو حافز»

که حاجی بو سه فهر برهوا «دع الدنيا و اهلها»

له تهکانی حاجی له نیوه دیرهکانی یه که م و سییه م و

نیوه دیری چواره م و پینجه م و شه شه م تارا ده یه ک وه رگیتانی وشهکانی دهقه فارسییه که ن. وهک ده بینین حاجی له م دیرانه دا وهک وه رگیتاری کردووه، ئه مه ش ده چیتسه هه ولکی بچووکی هونه ری وه رگیتاران له ئه ده بیاتی کوریدا، که ده شیت سه ره تاکه ی بو خانای قوبادی بگه رپته وه له هۆینه وه ی خوسره و و شیرینه که ی خویدا، له وی جی پیتی نیزامی گه نجه وی هه لگرتوووه. ئه مه له لای شاعیرانی گۆزانی به روونی دیاره له دارشتنه وه ی داستانه کۆنهکانی وهکو رۆسته م و زۆراب و... تاد. به هه مان شیهوی دیوانه که ی مه لای جزیری که هه ژار را قه ی له سه ر نووسیوه، له دیوانه که ی حاجیشدا له بری (اهله ها)، نووسراوه اهله ها. جیاوازی له م گیترا نه وانهدا، بو ده ستنوسه جیاوازهکانی دیوانی حافز دهگه رپته وه.

* مه حوی (۱۸۳۰-۱۹۰۴ز):

یهکیکه له وشاعیره گه ورانه ی کورد که له کاریگه ری حافز ده ریا زی نه بووه، له دیوانه که ییدا به روونی و به تیهه لکیش پینج جار په نای بردووته بهر. جگه له وشوینانه ی که له رووی ناوه رۆک و روخساره وه لهگه له حافزا یه ک ده گرتیوه.

ئه وه ی پیه ونده ی به باسه که وه هه بیته ئه وه یه که مه حوی له دیریکدا ئاماره یه کی راسته وخۆی له غهزله که وه وه رگرتوووه و دهلیت:

ده زانی رۆژه ئه و، من شه و، که چی پیتشم ده لتی «مه حوی»

حضوری گر همی خواهی مشو «حافز» از او غائب

سه روا ی شیعه ره که ی حافز له سه ر ئاوازی وشه ی (غائب) دیتته خواره وه، بو به ده بینین له بهر پیتوبستی سه روا، ده ستکارییه کی بچووکی ئه و دیره ی کردووه و هه ر دوو وشه ی (غائب) و (حافز) ی پاش و پیتش کردووه. له م نمونه ی خواره وه شدا لیکچوونیکه ی روخساری له نیوان دیره شیعیریکی مه حوی و حافزا هه یه.

حافز دهلیت:

به می سجاده رنگین کن گرت پیر مغان گوید

که سالک بی خبر نبود ز راه و رسم منزلها

واته: «به مه ی بهر مه له که ت رهنگ بکه ئه گه ر پیری موغان پیت بلتی... که رتیه ر بی هه وال و بی زانیاری نییه، له رتوشوین و ئادابی مالاندا...»

مه حوی دهلّیت:

سه ججاده مهی پیا رږاوم و عوریا و لهش به خون نوټر مه زنه و ایه له مه ولا بکن قوبول

دیره فارسبییه که، دیری سیبیه می غه زله که یه و هه ندی له شاره زایان پیبانویه که هه له یه که له نیوه دیری دووهم رووی داوه و ده بیټ بهم شیویه بو بیټ (که سالک بی خبر بود ز راه و رسم منزلها)، واته (بود) راسته نه که (نبود). سالک به واتای ریبوار له فهره نگی عیرفانیدا نه و که سه یه ریگای تهریقه تی گرتووه ته بهر بو گه یشتان به نه وینه که ی. نه گهر سالک بو (پیری موغان) بگه ریټه وه نه وه (نبود) راسته، چونکه پیر شاره زای ریگایه، به لّام نه گهر مه به سستی شاعیر له سالک (خوی واته مورید) بیټ، نه وه (بود) راسته و خوی به ریټوار ټکی تازه ده زانیت و شاره زای ریگا نییه.

* پیری قهره چټوار:

شیخ حه سه ن کوری شیخ عه بدولکه یم (۱۸۴۷-۱۹۰۷ز) ناسراو به پیری قهره چټوار، نه م پیره، شاره زاییه کی باشی له نه ده بیاتی کوردی (زاری گورانی) و زمانی فارسی هه بووه. زوربه ی شیعه رکانی حافزی له بهر بووه، به جور ټک که له کور کویو نه وه کانییدا به لگه ی شیعه ری پی هیناوه ته وه. له بهر نه وه ی به خوی سه لبقه ی شیعه ری هه بووه، بو یه له و سونگه وه سرووشی لی وهر گرتووه و چوار خشته کیسه کی له سه ر نووسیوه، نه گهرچی به زمانی فارسبییه و ناچټه ریزی نه ده بیاتی کوردییه وه، به لّام دوا جار نه وه مان بو درده خات که نه م شیعه ر چنده مایه ی سه رنج بووه. چوار خشته کیسه که به م شیویه ده ست پی ده کات:

ز حالات شب هجران نمانده شادی از دلها

نیاید شرح مهجوری به تحریر اناملها

که مه به زودی سراید تا رود درد هایلها

«الا یا ایها الساقی ادر کاسا و ناولها»

واته: «له باری شهوی دووری نه ماوه شادی له دلاندا... شرؤقه ی دووری به په نجه کان نایه نه نووسین... که مانگ به زووی هه لبی تا کو نه م درده ترسناکه بره ټته وه... تاد.»

شایانی باسه له شیعه رکه ی پیری قهره چټواردا واتای چهند وشه یه ک روون نییه که ده شی به هه له

نوسرا بیټه وه، نه وه ش ده گه ریټه وه بو نه و بارودوخه ناله باره ی له ناوچه که (قادر که رهم) به هوی شالاوه به دناوه که ی نه نفال و سووتانندی دټه اته کانه وه هاته ناراه و بووه هوی له ناوچوون و ټیکچوونی چهنیدین ده ستنوس و به یاز و که شکول و کتیټ و به لگنامه ... تاد.

* نه بولوه فا:

حاجی شیخ (عه بدولر حمان) ی نه قشبه ندی موجه دیدی (نه بولوه فا، یان وه فا) (۱۸۳۶-۱۸۶۰ز) یه کیټکه له شیخه کانی ته ویله، وه ک سه ید تاهیری هاشمی ده لیت: وه لّامی یه که مین شیعه ری دیوانی حافزی داوه ته وه، نه گهرچی له و شیعه ردا به پله و پایه ی خواجه نه گه یشتووه، به لّام لی وهر گیراوه، چونکه بهر له خوی شیخی ناوداری نه قشبه ندی، واته مه ولانا عه بدولر حمانی جامی به و هه موو تواناییه ی خویه وه له بواری شیعه ر و نه ده بدا، له سی پیشبرکی شیعه ری له گه ل حافزدا دؤراوه. (وه ک پیشتر تیشکمان خسته سه ر) مه ولانا جامی، سرووشی له م شیعه ر وهر گرتووه و غه زلیټکی له سه ر هه مان به حر هونیه ته وه. شیعه رکه ی وه فاش به هه مان شیوه ی شیعه رکه ی پیری قهره چټوار ناچټه ریزی نه ده بیاتی کوردییه وه، چونکه به زمانی فارسبییه و به م شیویه ده ست پی ده کات:

آز آن شد جعد گیسویت کمند گردن دلها

بر اسانید تا دلها ز بیم بعد منزلها

له کوتا بیشتا ده لیت:

وفا عین صفای می شده است و باز گوید

الا یا ایها الساقی ادر کاسا و ناولها

وه فا وه کو حاجی له دټر ټکدا له تیټکی حافزی تیټه لکټش کردووه، به لّام به پیچه وانه ی نه وه وه، دټره که ی یه زیدی له کوتا بیسه وه هیناوه ته وه. به کورتی وه فا له شیعه ردا لاسایی ریټکه ی حافز و هیلالی و فه غانی و... تاد کردووه ته وه.

* هه ژار موکریانی (۱۹۲۱-۱۹۹۱ز):

هه ژار له دوا ی هه مووانه وه سه باره ت به م غه زله که رټلیټکی به رزی گیراوه، له داهینانی شیعه ری نه وینی و عیرفانیدا، هه وینی ته نزه شیعه ریټکی لی وهر گرتووه و له

بیست و هفتم، خرداد ۱۳۸۸-جمادی الثاني ۱۴۳۰.
 (۱۱) دیوان خواجه شمس الدین محمد حافظ شیرازی،
 تصحیح و مقدمه، محمد بهشتی، ناشر: انتشارات سعدی.
 (۱۲) سرود بادیه، در احوال و آثار شعرای کرد و لک و لر،
 استاد ملا محی الدین صالحی.

رینگای ئەو شیعرهوه که به درێژایی چه ندين ساله
 مشتومری جیاوازی هه لگرتوو، زهرده خه نه ده خاته سه
 لیوان و وهک ئەوهی بیهوی بلتیت، گهلۆ ئەوه نه
 هه لئاگرۆ و ئیتر به سه و کوتایی پێ بهیئن. یه کهم دیری
 ته نزه شیعره کهی هه ژار بهم جۆره ده ست پێ ده کات:

له نسکینه و له ساوار پر کرا زگها هه تا ملها
 برنج ئەوه ل هه رزان ببوو وهلی ئوفتاد موشکلها
 له کۆتاییشدا ده لیت:

له سه ر یا پراخ زگیشته هه لدرن سنگ بینه پیتش حافز
 متی ما تلق من تهوی دع الدنيا و اهملها

سه رچاوه کان:

(۱) دیوان و شهرحی حالی شیخ نه حمه دی کۆر (موکریانی)،
 عه زیز موحه مه دپوور (دانشبه ندی)، له گهل پێداچوونه وهی:
 مامۆستا (هه ژار) دا، چاپی یه کهم ۱۳۷۸ کۆچی.

(۲) دیوانی عارفی ره بانى شیخ نه حمه دی جزیری، مه شهوور به
 مه لای جزیری، هه ژار شهرحی لی کردووه، چاپی یه کهم
 ۱۳۶۱ کۆچی.

(۳) مه ولانا خالید و ته ریه تی نه قشبه ندی، نووسینی سه ید
 تاهیر هاشمی، وه رگێرانی دلیر میرزا، چاپی یه کهم ۲۰۰۴ -
 سلیمانى.

(۴) دیوانی بیسارانى، ناماده کردن و لیکنۆلینه وهی صدیق
 صفی زاده، چاپی یه کهم ۱۳۸۱ کۆچی، چاپخانه: رۆسته مخان،
 بلاوکار: انتشارات کردستان.

(۵) دیوانی حاجی قادر کۆبی، لیکنۆلینه وهی سه ردار حه مید
 میران، که ریم مسته فا شاره زا، پێداچوونه وهی: مامۆستا مه سعود
 محه مه د، بلاوکرده وهی سنه، شاره کتیبی میدیا، سنه، ۲۷۰۷
 کوردی.

(۶) گۆفاری هاواری که رکسووک ژماره (۳)، قادر که رهم،
 تیروانینتکی هه مه لای نه، شاهۆ نیسماعیل به رنجی، مسته فا
 زه نگنه.

(۷) مه حره می راز، شهرحی غه زه لیاتی حافز، نه که رهم عه نه بی،
 هه ولیر ۲۰۰۷، ده زگای توێژینه وه و بلاوکرده وهی موکریان، ل ۵.

(۸) شهونم، وه رگێراوی سه د غه زه ل له دیوانی حافزی شیرازی،
 وه رگێر: عه بباسی حه قیقی، انتشارات کردستان، سنه -
 ۱۳۸۷ کۆچی.

(۹) سۆفیگه ری، د. ئیبراهیم نه حمه د شوانى.

(۱۰) عرفان حافظ، استاد شهید مرتضی مطهری، چاپ